

*Спеціалізованій вченій раді Д 26.142.05
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

на дисертацію Князєва Сергія Володимировича

**«Теорія та практика розслідування кримінальних правопорушень у
бюджетній сфері України», подану на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та
криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на покращення окремих галузей, секторів, виконання яких здійснюється з використанням бюджетних коштів, піддався за останнє десятиріччя невиннованому криміногенному ризику, а напрям криміналізації позначився, передусім, на соціально-бюджетній сфері та став суттєвою перепорою у виділенні міжнародної гуманітарної допомоги, військової техніки та іншого озброєння під час воєнного стану й розвіяв перспективи залучення фінансових ресурсів у післявоєнну відбудову країни, що засвідчило ключову загрозу економічній безпеці України.

Наведене свідчить про необхідність комплексного монографічного дослідження методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України в умовах розвитку суспільних відносин, з урахуванням сучасних реалій сьогодення та стрімких змін у законодавстві. У

своїй сукупності зазначені чинники обумовлюють необхідність поглиблення теоретичних розробок, що свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження С. В. Князева, його наукове, теоретичне та практичне значення.

Дисертація виконана **відповідно до важливих наукових програм, планів, тем.** Мова йде про виконання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) і Загальному плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2019–2025 рр. «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (номер державної реєстрації: 0119U100492).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій полягає у тому, що в дисертації, на підґрунті опрацювання наукових праць з криміналістики, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, аналізу вітчизняного і зарубіжного законодавства, узагальнення слідчої та судової практики, анкетування практичних працівників, поглиблено наукові знання щодо фундаментальних положень криміналістичної методики,

розроблено основи методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України.

Достовірність отриманих наукових результатів обумовлена застосуванням як методологічної основи дослідження сукупності загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Методологія дослідження в першу чергу базується на сучасних загальнонаукових методах пізнання об'єктивної дійсності. Поряд з діалектичним методом дослідження застосовувалися і визнані окремі методи: системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-логічні, статистичні, соціологічні та інші.

Достовірність отриманих результатів забезпечила належна теоретична основа дисертації, достатня емпірична база дослідження, що складається з результатів вивчення 525 кримінальних проваджень; зведені дані анкетування 125 детективів Бюро економічної безпеки України та 318 співробітників Національної поліції України (143 слідчих та 175 оперуповноважених) у Київській, Львівській, Одеській, Рівненській, Хмельницькій, Чернігівській областях і місті Києві; статистичні й аналітичні дані Офісу Генерального прокурора України, МВС України, Державної судової адміністрації України; матеріали Державної податкової служби України, Міністерства фінансів України, Державної аудиторської служби України, Державної служби фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг), Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА); результати багаторічного вивчення оперативно-розшукової, слідчої та судової практики на підставі значного досвіду роботи автора в правоохоронній сфері.

Теоретичне підґрунтя розроблення комплексних методик розслідування кримінальних правопорушень напрацювали: Ю. П. Аленін, В. Д. Басай, І. В. Басиста, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Г. П. Власова, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, А. М. Кислий, І. І. Когутич, О. Н. Колесніченко, В. А. Колесник, В. О. Коновалова, М. В. Корнієнко, І. І. Котюк, В. С. Кузьмічов,

В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, В. Г. Лукашевич, Г. А. Матусовський, М. В. Салтевський, О. С. Старенький, О. Ю. Татаров, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, П. В. Цимбал, М. С. Цуцкірідзе, К. О. Чаплинський, Ю. М. Чорноус, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило, С. С. Чернявський, В. В. Юсупов та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом розглянутих питань дисертація є першою у вітчизняній криміналістичній науці комплексною працею, в якій на підставі сучасних положень криміналістики та узагальнення слідчої (судової) практики проведено комплексне розв'язання проблеми формування методологічних засад розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та відповідної практики суб'єктів сторони обвинувачення.

Про наукову новизну отриманих результатів (як і про особистий внесок дисертанта в правову науку) свідчить, зокрема: розроблення пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та відповідної практики суб'єктів сторони обвинувачення; окреслення підходів до поняття та систематизації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері як основи формування методики розслідування; з'ясування криміналістичних особливостей формування методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері; визначення особливості виявлення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері; конкретизувати типові слідчі ситуації під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері й алгоритми їх вирішення; запропонувати напрямів вдосконалення взаємодії слідчого з іншими суб'єктами під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері; розкриття порядку та особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері; виокремлено прикладні проблеми використання спеціальних знань щодо кримінальних правопорушень

у сфері бюджетного законодавства; запропоновано алгоритми дій під час встановлення ознак кримінальних протиправних діянь у бюджетній сфері, з урахуванням визначених нормативно-правових можливостей контролюючих і правоохоронних органів в частині з'ясування обставин вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі щодо механізму легалізації бюджетних асигнувань, які здійснюються шляхом збирання первинних матеріалів (опитування; витребування документів, вивчення результатів ревізій, актів перевірок; направлення запитів; використання даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем; матеріалів оперативно-розшукової діяльності, податкових інспекцій; отримання інформації, що містить банківську таємницю); обставин на початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (передбачені ст. 91 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, нормою (-ми) Особливої частини КК України);

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладені у достатній кількості наукових публікацій. Зокрема, мова йде про 23 наукові публікації, серед яких монографія; 12 статей, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, з них три – у закордонних виданнях, що віднесені до другого квартилю (Q2) та проіндексовані в базах даних Scopus; 7 статей у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах.

Значення праці для науки і практики полягає в тому, що пропозиції здобувача використовуються та мають перспективу подальшого впровадження при вирішенні практичних завдань з окресленої проблематики:

- у практичній діяльності у процесі розроблення і вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, методичних розробок з питань протидії кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акти Головного слідчого управління Національної поліції України та Бюро економічної безпеки України;
- у науковій діяльності – для подальшого дослідження питань розслідування кримінальних правопорушень (акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»);
- в освітньому процесі – під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій (акт ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»).

Зміст дисертації. Заслугує схвалення структура дисертації, в якій у логічній послідовності від загального до окремого, у межах чотирьох розділів, які містять п'ятнадцять підрозділів, досліджуються визначені питання. Список використаних джерел включає понад 650 найменувань. Доповнюють дисертацію інформативні додатки. Дисертант проаналізував достатній обсяг літератури стосовно теми свого дослідження, вивчила проблемні питання, що виникають при розслідуванні кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.

Слід підкреслити результати дисертаційного дослідження, що мають суттєву новизну і в сукупності вирішують актуальні і складні проблеми, які пов'язані з метою даного дослідження.

1. Дисертант пропонує алгоритми дій під час встановлення ознак кримінальних протиправних діянь у бюджетній сфері, з урахуванням визначених нормативно-правових можливостей контролюючих і правоохоронних органів в частині з'ясування обставин вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі щодо механізму легалізації бюджетних асигнувань, які здійснюються шляхом збирання первинних матеріалів (опитування; витребування документів, вивчення результатів ревізій, актів перевірок; направлення

запитів; використання даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем; матеріалів оперативно-розшукової діяльності, податкових інспекцій; отримання інформації, що містить банківську таємницю); обставин на початку досудового розслідування у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (передбачені ст. 91 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, нормою (-ми) Особливої частини КК України).

2. Упорядковує типові слідчі ситуації на основі диференціації завдань початкового етапу розслідування з розподілом на конфліктні, безконфліктні, сприятливі, несприятливі (залежно від характеру вихідної інформації на кожному з етапів кримінального провадження; наявних даних про спосіб вчинення кримінального правопорушення; отриманої інформації щодо суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, кількісного складу співучасників; технічної участі особи у механізмі кримінального правопорушення; обсягу зібраних доказів) та розроблено тактичні операції й алгоритм проведення процесуальних дій за різних слідчих ситуацій.

3. Значним здобутком є запропонований порядок підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій (СРД), інших процесуальних дій та організаційних (контрольних) заходів у складі слідчої групи (з обов'язковим включенням до її складу представників аудиторської служби, контролюючих органів – ч. 4 ст. 38 КПК України), спрямованих на вилучення (шляхом витребування, тимчасового доступу або обшуку) й огляду документів (тендерна документація; документація щодо проведення публічних закупівель; установчі документи фіктивних суб'єктів легалізації бюджетних коштів та ін.), а також застосування методів контролю (інвентаризації, фінансово-криміналістичного й документального аналізу); проведення ревізії (аудиту, службових та інших перевірок) органів державної влади, місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду; допиту свідків і підозрюваних; призначення та проведення окремих видів експертиз.

4. Заслугує на увагу визначення механізму учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері (розподіл – перерахування – отримання – цільове призначення – вивільнення – маскування грошової маси), у межах якого окреслено зміст способів учинення, приховування, а також технологій злочинної діяльності, що застосовують під час проведення публічних закупівель із застосуванням системи «ProZorro».

5. Дисертантом досить докладно висвітлено доктринальні підходи до визначення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері як передбачені Особливою частиною КК України суспільно-небезпечні, протиправні діяння, які посягають на фінансові ресурси (державне чи комунальне майно), виділені для забезпечення виконання завдань і функцій органів державної влади, місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду, із використанням основних правил, процедур, механізмів функціонування бюджетної системи та процесу, і на цій основі криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, що є основою для подальшої диференціації та систематизації методик розслідування, обрання відповідних комплексів процесуальних дій.

6. Важливим є висвітлення розподіл способів учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері залежно від цільового призначення бюджетних коштів, зокрема пов'язаних з публічними закупівлями; привласненням або заволодінням коштами, виділеними на державні програми, кредитування проєктів малого та середнього бізнесу; наданням грантів задля створення або розвитку бізнесу; незаконними виплатами; використанням майна не за цільовим призначенням; безпідставним списанням майна, яке знаходиться на балансі державних підприємств.

7. Здобутком є надання низки пропозицій щодо організаційно-тактичного забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з матеріальних об'єктів, надання практичних рекомендацій, присвячених підготовці та тактиці проведення

допиту потерпілого, підозрюваного, свідків, одночасного допиту двох або більше раніше допитаних осіб у справах щодо шахрайства у сфері надання туристичних послуг, з урахуванням ролі та зайнятої позиції допитуваних осіб, а також приналежності їх до певної групи суб'єктів туристичної діяльності.

8. Автором показано характеристику слідової картини кримінальних правопорушень у бюджетній, яка представлена матеріальними (документи; печатки; штампи; гроші), ідеальними (показання учасників кримінального провадження) та цифровими (електронні носії інформації, у тому числі які залишаються на сайтах відкритої інформації «Prozorro», «Держакупівлі Online», «Zakupki UA» «Tender Online») слідами.

Ці результати дослідження вказують на те, що дисертант вирішив складні проблеми, спрямовані на подальше удосконалення правовідносин та криміналістичну методику розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері з урахуванням сучасного стану кримінального, кримінального процесуального законодавства.

Проведене здобувачем дослідження є **завершеним**, його вивчення дозволяє зробити висновок про належний рівень проведеного дослідження, за результатами котрого сформовані концептуальні теоретичні положення та практичні рекомендації, що розкривають методику розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. **Оформлення** дисертації відповідає встановленим вимогам.

Реферат дисертаційного дослідження достатньо ґрунтовно розкриває його зміст і надає повне уявлення про наукову цінність і практичну значущість праці. Зміст реферату та основних положень дисертації є **ідентичними**.

Вивчення змісту дисертації свідчить і про окремі **зауваження**, що можуть бути підставою для дискусії під час захисту дисертації і враховані автором під час подальшої роботи в обраному напрямку своїх досліджень. Зокрема:

1. Результатом вчинення будь-якого кримінального правопорушення як діяльності суб'єкта, що знаходить свій вияв в об'єктивній дійсності, є сліди

кримінального правопорушення – матеріальні та ідеальні, тобто результати взаємодії його учасників між собою та з матеріальним середовищем.

Хотілося почути думку та позицію автора з приводу об'єктів слідоутворення, що зберегли на собі інформацію про кримінальне правопорушення в бюджетній сфері.

2. Згідно з ч. 1 ст. 99 КПК України документ – це спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. При прилюдному захисті хотілося почути від дисертанта його бачення документа, як джерела доказів учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.

3. Серед засобів кримінального процесуального доказування під час досудового розслідування важливе місце займають не лише СРД, а й інші способи отримання доказів або перевірки вже отриманих, на підставі яких встановлюються або спростовуються обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Хотілося почути думку та позицію автора стосовно проблеми реалізації слідчим права тимчасового доступу до речей та документів?

4. Автор наголошує, що Рахункова палата здійснює контроль публічних закупівель шляхом проведення державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) стор. 334 дис. Хотілося почути від дисертанта що він визначає об'єктом аудиту, який регламентується Законом України «Про Рахункову палату».

5. На сторінці 422 дисертації автор виносить питання про призначення судових експертиз при нецільовому використанні бюджетних коштів яке супроводжується одержанням неправомірної вигоди. Не зрозуміла позиція автора щодо необхідності, змісту і призначення експертизи відео-, звукозапису для дослідження технічних засобів і носіїв аудіо- або відеоінформації,

одержаної під час документування протиправних дій злочинців.

Однак, підсумовуючи викладене вище, слід зауважити, що вказані зауваження водночас підкреслюють актуальність досліджуваної проблематики, мають дискусійний характер та **не впливають** на позитивне враження від рецензованої наукової праці.

Повнота викладеного матеріалу і обґрунтованість висновків, зроблених дисертантом дають підстави визнати, що дисертація С. В. Князева є самостійним, завершеним науковим твором монографічного характеру, а отримані їм нові важливі і обґрунтовані результати з актуальних проблем, у своїй сукупності, в межах проведеного дослідження, пропонують вирішення складної задачі з формування методики розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.

Таким чином, **Князєв Сергій Володимирович** зробив особистий внесок до науки криміналістики та подальшої розробки наукових проблем протидії правопорушенням у бюджетній сфері.

ВИСНОВОК

Дисертація **«Теорія та практика розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України»**, подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, є монографічною працею, у якій на підставі сучасних положень криміналістики та узагальнення слідчої (судової) практики розроблено основи методики розслідування **кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України**. Дисертація є актуальною, завершеною, самостійною, має теоретичне і практичне значення, ряд положень наукової новизни. Робота відповідає вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 3 травня 2024 року №507), а її автор **Князєв Сергій Володимирович**

заслугує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук із
зазначеної спеціальності.

Офіційний опонент:

Слідчий суддя Київського

апеляційного суду

доктор юридичних наук, професор

Олег ІГНАТЮК

03 . 02 . 2025 року

